

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

Сучасний етап розвитку міжнародних правовідносин характеризується процесами посилення взаємовпливу та взаємозалежності держав в економічній сфері, а також активним співробітництвом з питань протидії спільним глобальним економічним загрозам. За умов світової економічної кризи, що має негативні соціальні, політичні, правові наслідки для кожної країни та міжнародного співтовариства в цілому, пошук нових правових механізмів, спрямованих на подолання її деструктивного впливу, є надзвичайно важливим заходом.

У зв'язку з вказаним зростає значення універсальних міжнародних організацій, основними завданнями яких є подолання глобальних проблем сучасності, до яких, зокрема, належать питання економічної стабільності держав, що обумовлює необхідність співпраці з метою досягнення сталого економічного розвитку у глобальних масштабах. Однією із найбільш важливих правових форм співпраці суб'єктів міжнародного права в економічній сфері є багатостороннє співробітництво в рамках міжнародних організацій [1, с. 1].

Питання функціонування міжнародних економічних організацій та інших аспектів міжнародного економічного права традиційно перебуває в центрі наукових інтересів вітчизняних дослідників. Варто вказати на праці І. О. Білорус, А. О. Гаркуші, Д. В. Лініченка, Є. О. Львової, О. О. Мережка, В. І. Муравйова, Є. В. Палій, Е. Е. Тер-Степаняна, О. М. Шпакович та інших. Йдеться у першу чергу про Міжнародний Валютний Фонд, Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку, Світову організацію торгівлі тощо. При цьому серед потужних міжнародно-фінансових установ особливу роль відіграє Банк Міжнародних Розрахунків (далі – БМР; Bank for International Settlements – англ.), дослідження особливостей функціонування якого, на жаль, досі не отримало належного наукового закріплення. БМР за правовою природою є спеціалізованою міжнародною міжурядовою організацією, що об'єднує на акціонерній основі частину фінансових ресурсів центральних банків 60 держав [2].

¹ Пошукач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На сьогодні наша держава не є учасником БМР, однак з огляду на значні переваги, що випливають у зв'язку із членством, Національний Банк України розглядає можливості щодо вступу до складу акціонерів цієї організації та здійснення постійного міжнародного валютно-кредитного співробітництва [3].

Таким чином, актуальність обраної нами тематики зумовлена недостатньою вивченістю у вітчизняній науці міжнародного права природи БМР, його потенціалу у сучасних економічних правовідносинах, що має починатися з вивчення історичних засад його створення та генези функціонування.

Банк Міжнародних Розрахунків був створений 20.01.1930 р. згідно з Гаазькою угодою центральних банків Бельгії, Великої Британії, Італії, Німеччини Франції та Японії та Конвенції цих країн із Швейцарією, в якій і було розміщено вказану установу у місті Базель. Беручи активну участь у світових економічних процесах, США не брали участі у створенні БМР, однак приватні американські банки на чолі з банкірським будинком Дж. Моргана підписалися на його акції.

Головна ідея створення БМР була зумовлена необхідністю реалізувати план Юнга щодо репарацій, які зобов'язана була сплачувати Німеччина країнам-переможцям у I Світовій війні згідно з Версальським мирним договором 1919 р. (так званий другий репараційний план щодо Німеччини). Вказаній організації була відведена роль інституції на заміну Генеральної Агенції з репарацій, передбаченої планом Дауеса: вона повинна була збирати, здійснювати управління та розподіл коштів, що сплачувалися як репарації. При цьому на БМР було покладено нову функцію – сприяти співробітництву національних центробанків на міжнародному рівні.

У зв'язку із Великою депресією 1930-х років репараційні виплати були призупинені. Фінансова і банківська криза у Німеччині призвела до накладення мораторію на здійснення відповідних операцій у липні 1931 р. та їх повного скасування згідно з Лозаннською угодою 1932 р. За таких умов БМР діяльність була зосереджена на технічному співробітництві між центробанками держав-учасниць, зокрема щодо управління резервами, закордонних обмінних транзакцій, міжнародних поштових виплат, депозитах у золоті, угодах про обмін активами тощо. БМР перетворився на форум для регулярних зібрань керівників центробанків держав-учасниць та їх посадових осіб. Крім того, він почав функціонувати як міжнародний інформаційно-дослідницький центр у фінансовій

сфері, акумулюючи світову фінансову та банківську статистику. Щорічні звіти, що готувалися фахівцями організації, стали провідними міжнародними публікаціями з проблем світової економіки [4].

Наприкінці 1930-х років функціонування БМР як правової форми міжнародної співпраці держав послаблювалося з огляду на об'єктивні світові політичні і воєнні чинники. Через оголошення війни державою-членом вказаної організації – Німеччиною – Франції та Сполученому Королівству, які також були її ключовими членами, скасування організації здавалося очевидним наслідком. Однак вищий керівний орган БМР – Рада – ухвалив рішення про доцільність збереження такої міжнародної установи через наявний позитивний досвід та подальшу необхідність здійснення фінансового і монетарного реформування у повоєнний час. У зв'язку з цим БМР ухвалив декларацію про банківський нейтралітет, яка передбачала мораторій на здійснення усіх банківських операцій, що могли надати перевагу одній з воюючих сторін на шкоду іншій. При цьому БМР вдалося прилаштуватися до нових умов зростаючої воєнної напруги. У цей час він почав використовуватися як правовий механізм переведення золотих запасів європейських країн у більш безпечні США (зокрема, з червня 1938 р. по червень 1940 р. більше 140 тонн золота було переведено через БМР [4]).

Під час II Світової війни операції із підтримки національних центральних банків усіх держав-членів, у тому числі країнам-агресорам, продовжувалися здійснюватися. Саме через цю обставину часто критикується діяльність БМР. Більше того, найбільш дискусійним було його рішення, прийняте у березні 1939 р. Так, Національний Центральний Банк Чехословаччини звернувся про переведення частини золотих резервів, які зберігалися у МБР, на рахунок Німецького Центрального Банку (далі – Рейхбанку). При цьому передаточний ордер був все ж виданий через кілька днів після заняття Праги німецькими військами, що в цілому можна розцінити як захід, несумісний із проголошеною ним політикою банківського нейтралітету.

Починаючи з 1940 р. обсяг банківських операцій БМР суттєво скоротився. Разом із тим, незважаючи на воєнні події, БМР продовжував виплачувати проценти за вкладями в Центральному Банку Німеччини на виконання своїх зобов'язань за облігаціями, випущеними у 1930–1931 рр. Більша частина таких виплат здійснювалася в золоті (обсягом близько 3,7 тонн [5]). Як з'ясувалося пізніше, Рейхбанк для цього використовував

золоті злитки, награвовані в центральних банках на окупованих територіях, і переплавляв їх, щоб приховати їх походження.

У липні 1944 р. відбулася міжнародна Бреттон-Вудська конференція, у ході якої розглядалося питання подальшого функціонування міжнародної економічної системи. Було прийнято рішення про створення Світового Банку та Міжнародного Валютного Фонду з одночасним скасуванням БМР як такого, що втратив свою актуальність у нових світових господарських відносинах. Однак завдяки підтримці окремих впливових банкірів Європи, вказане рішення в частині ліквідації БМР було відхилено. Крім того, за умов крайньої необхідності стабілізувати світову фінансову систему, останній міг відіграти роль важливого інструмента для досягнення вказаного пріоритету.

Відтоді діяльність БМР була зосереджена, головним чином, на європейській монетарній і фінансовій сфері. Більше того, Банк навіть почав розширювати свої операції та посів місце важливої фінансової світової установи повоєнних часів та здійснив помітний вплив на відновлення економічної стабільності європейських країн. Так, БМР залучився до здійснення платежів за планом Маршалла, здійснював багатосторонні кліринги для Європейського розрахункового союзу, а згодом і в рамках Європейської валютної угоди.

Із 1960-х років БМР посів важливе місце у європейському валютно-співробітництві держав у межах європейських інтеграційних організацій. За Договором про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957 р. передбачалося здійснення тісної координації монетарних політик держав-членів. При цьому керівники національних центробанків держав-членів вирішили проводити регулярні зібрання саме в БМР, оскільки там періодично зустрічалися ще у передвоєнний час. Відтак з 1964 по 1993 рр. такі засідання проводилися у вказаному Банку, де й було засновано секретаріат. Європейський монетарний фонд кооперації (заснований 1973 р.) та Європейська монетарна система, в рамках якої було введено першу спільну грошову одиницю (ЕКЮ), що передувала євровалюті (діяла з 1979 р.), управлялися саме з Базелю, де БМР надавав технічну допомогу. Зокрема, БМР виконував роль агента приватної системи клірингових платежів і розрахунків в ЕКЮ при Банківській асоціації ЕКЮ. Крім того, у 1988–1989 рр. БМР як експерт залучився також до роботи над запровадженням Європейського монетарного союзу – нової форми економічної інтеграції, що була реалізована Маастрихтським Договором 1992 р. [6].

На сучасному етапі метою МБР є сприяння розвитку співробітництва між центральними банками, створення нових можливостей для міжнародних фінансових операцій, виконання функцій довіреної особи або агента при здійсненні міжнародних платіжних операцій держав-членів (ст. 3 Статуту БМР 1930 р. [7]). Його основна діяльність зосереджена на забезпеченні кооперації центральних банків держав-членів. Крім того, БМР здійснює широкий спектр фінансових послуг центральним банкам держав-членів: надає кредити, приймає депозити, виступає посередником або гарантом тощо).

Підсумовуючи, варто вказати, що за роки свого існування БМР перетворився на провідний інформаційно-дослідницький центр з монетарних і фінансових проблем. Він збирає і публікує інформацію про стан на міжнародному ринку банківських і фінансових послуг, а також готує міжбанківську базу даних, доступ до якої мають центральні банки, що містить інформацію про діяльність центральних банків на зовнішніх валютних ринках та про стан цих ринків. БМР своєю діяльністю сприяє виконанню міжнародних фінансових угод, надаючи з цією метою посередницькі і довірчі послуги. При цьому він діє як фіскальний агент або банк-депозитарій з міжнародних угод про позики. Нині він є агентом щодо клірингових платежів у євро. Крім того, Банк виконує й інші важливі функції, наприклад, агента з гарантування повернення боргу.

Література:

1. Палій Є. В. Правовий статус угод Міжнародного валютного фонду та Міжнародного банку реконструкції та розвитку: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Є. В. Палій. – К. : б.в., 2009. – 20 с.
2. BIS member central banks / Bank for International Settlements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org/about/member_cb.htm?m=1%7C2%7C601.
3. Про намір щодо вступу Національного банку України до складу акціонерів Банку Міжнародних Розрахунків у Базелі: Рішення Ради Національного Банку України від 24.04.2015 р. № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/vr015500-14>.
4. BIS history – foundation and crisis (1930-39) / Bank for International Settlements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org/about/history_1foundation.htm.

5. BIS history – the BIS and the Second World War (1939-48) / Bank for International Settlements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org/about/history_2ww2.htm.

6. BIS history – the BIS as a forum for European monetary cooperation (1947-93) / Bank for International Settlements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org/about/history_3emu.htm.

7. Statutes of the Bank for International Settlements of 20.01.1930 with amendments of 27.06.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/about/statutes-en.pdf>.

В. П. Тичина¹

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПІВПРАЦІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУЗ УКРАЇНОЮ

Характерною рисою сучасного світового співтовариства є глобалізація міжнародних економічних відносин, а також взаємозалежність їх учасників. Унаслідок цього нею необхідною умовою реалізації економічного потенціалу будь-якої держави є її участь у діяльності світового господарства. Важливим елементом зазначеної системи є міжнародні організації, через які здійснюється міжнародне співробітництво в усіх напрямках [1].

Актуальність дослідження даної тематики визначається також сучасною практичною діяльністю України в міжнародних організаціях і перспективами її залучення до широкого кола співтовариств. Зокрема, про це свідчить закріплене у ст. 14 Конституції України положення, про те, що зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами й нормами міжнародного права [2].

На сьогодні налічується близько 3 тисяч міжнародних міждержавних організацій, що регулюють різні сфери економіки, політики, культури, освіти, екології. Крім того, створено близько 20 тисяч міжнародних неурядових організацій. Так, за роки незалежності Україна стала членом

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого